

'Je zou kunnen zeggen dat we een gedicht wilden schrijven in plaats van realistisch proza'

Het Werkteater kiest met 'Adio' voor een nieuwe vorm

De nieuwste produktie van het Werkteater is tot stand gekomen uit improvisaties op het thema 'afschied'. Het is een stuk geworden met een muzikale lijn, niet alleen in de muziek, maar ook in de compositie van de voorstelling. Een gesprek met de acteurs over erotiek en de kracht van het abstracte.

Willem van Toorn

Soms werd mij bij de voorstellingen van het Werkteater in de laatste jaren het sociaal en psychologisch realisme wel eens wat te veel, met hoe veel bewondering ik ook naar de acteursprestaties in die stukken keek. Dat het maar niet eeuwig kon doorgaan met ziekte en dood heeft men natuurlijk bij het Werkteater zelf ook wel ervaren, en verschillende deelgroepen hebben inmiddels laten zien dat men ook nog wel iets anders kan aan het Kattégat, onder andere in de prachtige voorstelling van *De meeuw* van Tsjechov. Een groep bestaande uit Joop Admiraal, Yolande Bertsch, Frank Groothof en Paul Prenen komt nu uit met een nieuw stuk, *Adio*, begeleid door Jan Ritsema, waarin weer de verwachting die een groot publiek van het Werkteater heeft, wordt doorbroken.

Adio is ontstaan uit improvisaties op het thema 'afschied', en had misschien gemakkelijk de vorm kunnen krijgen die we kennen van bijvoorbeeld *Opname of Als de dood*, maar dat is niet gebeurd. De groep heeft een keus gemaakt voor een vorm die je aanduidingen van situaties zou kunnen noemen, een reeks heel open, vaak sterk erotische scènes, die de toeschouwer herkenningpunten leveren waar hij zijn abstracte associaties aan kan verbinden.

ren zich onder de levenloze geliefde uit te worstelen.

Wat in deze beschrijving onvermijdelijk brokkelig moet lijken, is in het geheel van het stuk een ingenueus netwerk van bewegingen, ontmoetingen, tekst en muziek, dat soms buitengewoon komisch is, soms heel ontroerend, en de hele voorstelling lang op een intrigerende manier spannend. Winst voor de spelers lijkt me van deze voor het Werkteater toch nieuwe aanpak, dat ze nieuwe terreinen in zich zelf moeten onderzoeken nu ze geen 'verhaal' vertellen; winst voor de kijker is, dat hem op een nieuwe manier duidelijk wordt wat een uitstekende acteurs de Werkteater-ervaring heeft opgeleverd: acteurs die door hun aanwezigheid op het toneel stilte, leegte met betekenis kunnen vullen. Tussen twee werkvoorstellingen een gesprek met de spelers en begeleider Jan Ritsema.

Scène uit 'Adio', van links naar rechts: Yolande Bertsch, Joop Admiraal, Frank Groothof en Paul Prenen (Foto: Maria v.d. Woude)

Betwust dialect, Joop?
Joop Admiraal: 'Dat komt uit een grotere scène. We waren bang dat het een stuk werd over relatieproblemen, in realistische scènes, en dat wilden we niet. Nu is het in een veel abstractere vorm teruggekomen.'

Het gebruik van dialect heeft iets heel vreemdends en dat wordt nog versterkt doordat ik als vrouw verkleed ben. Omdat we uit de grotere scène een enkel fragment hebben gelicht, gaat het niet meer over dat afscheid van die persoon, maar over een afscheid.'

Waarom speel jij ook een stuk in dit lied? Yolande Bertsch: 'Dat kon ik niet anders.'

In zijn hoofd had van wat hij wilde, maar daar heeft hij ons niet als een regisseur naar toe gestuurd. Hij heeft dat voor zich gehouden en ons er rustig zelf op laten komen.'

Als je zo'n idee had, Jan, kun je dat dan omschrijven? En heb je het gevoel dat het gereïscereerd is?
Jan Ritsema: 'Dat weet ik niet precies. Ik weet dat we iets in deze richting wilden maken, en dat we steeds weer de neiging hadden toch terug te vallen op meer realistische scènes, iets meer toneelachtigs. En ik weet van me zelf heel goed, dat ik dat niet wou, dat we daar niet naar terug moesten, want dat kenden we al. Maar ik pretender niet dat ik dan steeds precies de oplossing wist. Ik roep thuis wel heel vaak attakem dat ik altijd mijn zin krijg. Op een gegeven ogenblik zeggen de spelers soms wat ik niet heb gezegd, maar wel zou willen zeggen. Het is wel zo, dat elk voorstel dat iemand doet, ook te maken

het toneel, en is toevallig de vierde wand open. Je hebt wel gelijk dat het altijd geldt, maar vaak is het het verhaal dat moet boeien. Maar een verhaalje kun je ook lezen. Het boek is dan de Bühne, en jij zit op de tribune en leest. Dat emotioneert je dan. Maar of je ook geboeid wordt door de levende aanwezigheid van de acteurs, daar gaat het om. Of je tot eigen associaties wordt gebracht door de manier waarop ze staan, of kijken, of bewegen.'

Duidelijk is, dat jullie geen min of meer realistische scènes wilden in de Werkteater-traditie, maar veel abstractere beelden die tot een soort compositie zouden leiden.

Jan Ritsema: 'Ja, dat vind ik wel. Maar misschien is dat pas later gekomen.'

Frank Groothof: 'Nee hoor, dat was op die eerste avond al zo. Het moest iets heel anders zijn.'

Jan Ritsema: 'En jij verzette je daar nogal tegen. Je riep: hou toch op met steeds vragen om iets heel anders. En dat was goed, want het is een slecht uitgangspunt om ten koste van alles iets nieuws te willen verzinnen.'

Het lijkt me juist goed, als uitgangspunt te nemen dat je iets wil doen dat je nog niet kent. Waar doe je het anders voor?

Frank Groothof: 'Ja, maar het kreeg iets heel overdrevens, het moest iets zijn dat nog nooit vertoond was.'

Paul Prenen: 'Wat ik wonderlijk vond, is dat het kennelijk nodig was dat er vaak heel stoom werd gerepoteerd. Er moesten eerst allerlei gesprekken worden gevoerd die er ogenschijnlijk niets mee te maken hadden, maar die er toch in zijn doorsijpeld.'

De voorstelling maakt ook heel vormgegeven indruk, ondanks dat Jan een rommelige manier van werken noemt.
Yolande Bertsch: 'De vorm die het heeft gekregen is de consequentie van de werkwijze en de inhoud. Het is niet zo, dat er naar een gewenste vorm toe is gewerkt. Je zou kunnen zeggen, dat we een gedicht wilden schrijven in plaats van realistisch proza. Op dat realisme waren we uitgekoken. Je merkt dat je het niet meer kunt, omdat je het zo vaak hebt gedaan dat het een cliché voor je is geworden.'

Abstracter

rend kan zijn, dat het publiek er wel kan en er niet tegenaan blijft kijken. Het leven is het toch ook zo dat emotie vaak een extreme vorm aannemen. Je moet steeds denken aan dat verhaal van Joop zijn moeder. Vertel dat over Joop Admiraal: 'Mijn moeder is heel erg dement, ze zit in een tehuis. Ze zit een beetje te hummen, en toen vertelde een andere mevrouw in dat tehuis dat haar man was overleden, al dertig jaar geleden. Dat vertelde ze aan mij, mijn moeder luisterde ogenschijnlijk niet. Maar ineens zei ze: "Is tie dood Ooohh." (Hij speelt even heel aangrijpend een oude vrouw, hand voor een geschrokken mond, grote, lege ogen.) En daarna humde ze weer verder: "Mmmmmmmmm." Toen dacht ik: ze speelt *Adio* voor me. Een emotie die er heel even uitkomt en dan weer weg is. Wat me voor jullie als acteur moeilijk lijkt, zijn de scènes waar je geen tekst hebt, maar toch aanwezig bent — soms als toeschouwer, maar soms ook juist als aanwezigheid. Hoe vul je voor je zelf zo'n leegte in?

Joop Admiraal: 'Dat is misschien wel het moeilijkste. Het begint bij voorbeeld met gewoon zitten luisteren — dat doet het publiek al. Essentieel is dat besef dat je je laat bekijken, niet lemand bent die ook lekker zit te luisteren. Daar heb ik veel over getoond. Moeilijk is ook, bij een scène staan als die waar Yolande wordt verstrikt onder Frank. Ik doe niks, ik grijp niet in, ik moet die leegte op mijn eigen manier proberen te vullen.'

Yolande Bertsch: 'Normaal drif je op iets, een verhaal, maar dat breekt je hier zelf af.'

Frank Groothof: 'Aan de andere kant is het iets heel natuurlijk, iets dat je in het dagelijks leven heel vaak doet. Daarom heb je ook het gevoel dat het publiek het heel goed herkent. Het is heel natuurlijk, dat je in zo'n situatie afstand houdt om te overleven.'

Joop Admiraal: 'Ik stond erbij en ik keek ernaar.'

Frank Groothof: 'Ik kom dit soort spelen voor het eerst tegen. Ik begrijp het ook nog niet helemaal, en ik kan het nog niet volledig hanteren. Ik denk soms: wat ben ik dan het doen? Ik voel

